

Örorka og velferð á Íslandi

og í öðrum löndum

Stefán Ólafsson

Kynning fyrir Örorkunefnd LL 10. janúar 2006

Efnisyfirlit kynningar

- Markmið skýrslunnar og aðferðir
- Örorka og velferðarríkið
- Fjöldi og fjölgun öryrkja-samanburður
- Skýringar á fjölgun
- Virkni í atvinnulífi
- Hagur öryrkja á Íslandi
- Stefna í örorkumálum og staða Íslands
- Ályktanir

Efnisyfirlit skýrslunnar

1. Inngangur
2. Fötlun, örorka og velferðarríkið
3. Hverjir verða öryrkjar? – Úr erlendum rannsóknum
4. Umfang og þróun örorku: Ísland í fjölþjóðlegum samanburði
5. Virkni þjóða á vinnumarkaði
6. Atvinnuástand og örorka - áhrif atvinnuleysis og álags
7. Þjóðfélagshópagreining öryrkja
8. Hagur öryrkja
9. Útgjöld til örorkumála– fjölþjóðlegur samanburður
10. Stefna í örorkumálum á Vesturlöndum
11. Niðurstöður

Áhrif velferðarkerfis á lífsskilyrði

Fötlun

Velferðarríkið

Lífsgæði öryrkja

1. Lífeyriskerfi>>>
2. Aðgengi o.fl.>>>
3. Stoðkerfi atvinnu>>
4. Samfélagsþátttaka>>

1. Afkoma
2. Jöfnun tækifæra
3. Atvinnuþátttaka
4. Borgarar

Örorka

Orsakir örorku í Evrópu

Tafla 3.1

Almennar orsakir örorku í Evrópusambandsríkjum 1999
Konur 16-59 ára og karlar 16-64 ára

<u>Aðdragandi örorku:</u>	<u>Hlutfall öryrkja</u>
Meðfæddir eiginleikar	9
Slys með bráðum heilsufarsvanda	10
Slys með hægfara heilsufarsvanda	2
Slys	2
Bráður sjúkdómur	40
Hægfara sjúkdómur	26
<u>Annað (tímabundninn heilsuvandi o.fl.)</u>	<u>11</u>
Samtals	100

Heimild: Burchardt 2003 og OECD 2003.

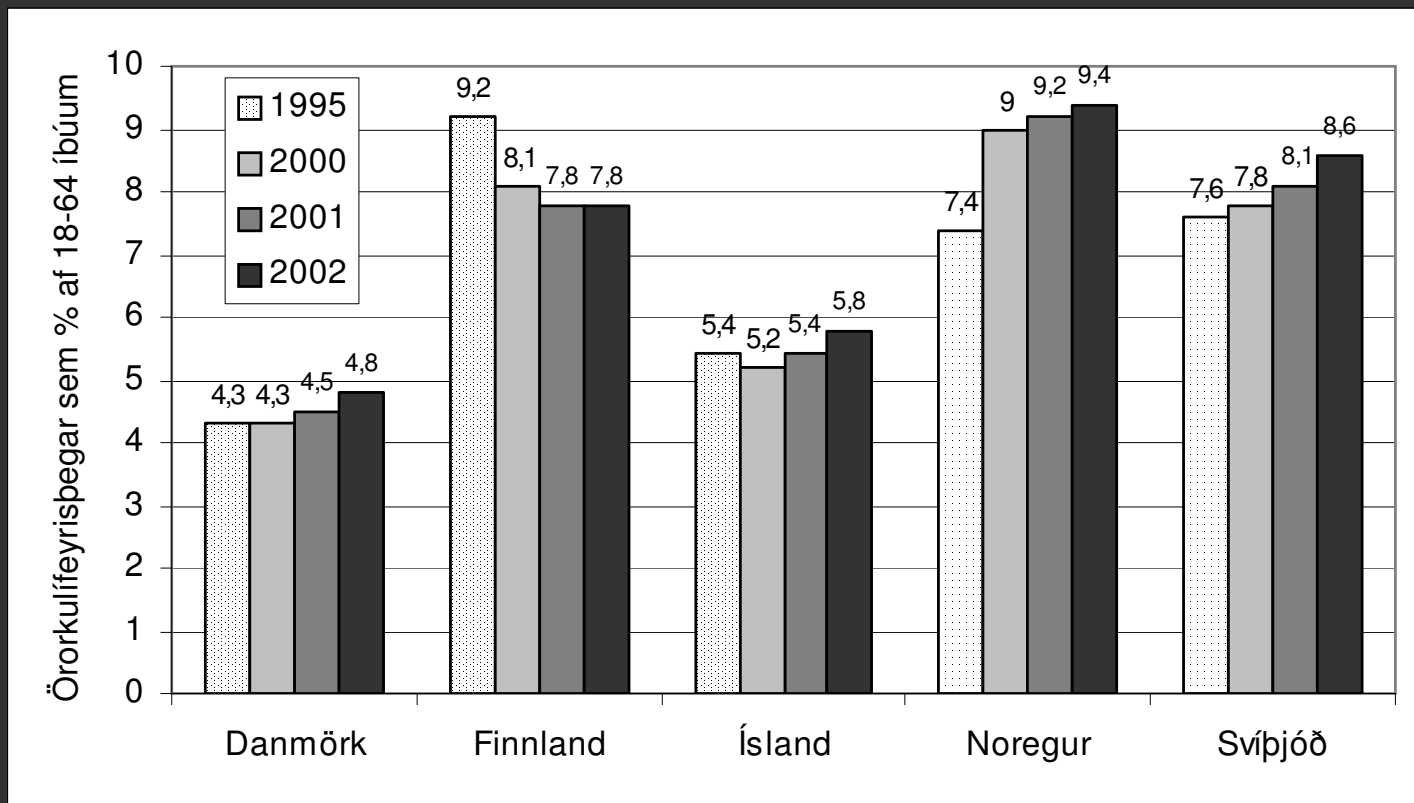
Fjöldi öryrkja

Nýgengi örorku í Evrópu

Tafla 4.2
Nýgengi örorkulífeyrisþega á hvert 100.000 íbúa
1986-2003

	Austurríki	Finnland	Ísland	Írland	Holland	Noregur	Rússland	Svíþjóð	Sviss	Evrópa
1986	403	708	66	615	...	598
1987	398	742	84	840	...	615
1988	438	672	99	131	...	748	...	641
1989	389	696	113	139	...	744	...	612
1990	370	745	113	192	777	697	517	589
1991	373	661	158	174	768	597	614	575
1992	375	633	113	123	657	491	750	673	...	600
1993	304	583	231	171	679	461	778	716	...	612
1994	195	589	216	156	511	541	765	552	...	586
1995	184	576	237	154	470	580	916	444	335	628
1996	167	...	149	124	533	569	798	443	...	543
1997	179	...	73	115	565	643	781	465	...	535
1998	185	...	74	139	763	751	776	389	...	537
1999	189	...	250	156	671	751	723	445	...	509
2000	219	477	233	...	735	663	767	554	...	524
2001	267	494	158	...	735	560	834	641	...	557
2002	284	521	230	...	668	590	...	714	...	561
2003	271	...	261	...	501	631

Tíðni örorkulífeyrispega á Norðurlöndum 1995-2002

Mynd 4.5: Algen
18-64 ára. Norðurlö

Danmörk: ófullnægjandi tölur

um á aldrinum

Fólk á vinnualdri sem fær lífeyri Norðurlöndin 2003

A. Örorkulífeyrisþegar eingöngu

Hlutfall af aldurshópi

Aldurshópar:	Danmörk	Finnland	Ísland	Noregur	Svíþjóð
% 16/18-64 ára	5,0	7,8	6,2	9,5	8,9

¹⁾ Danmörk og Noregur: 18-19 ára

B. Allir á vinnualdri sem fá lífeyrisgreiðslur

(örorkulífeyri, förtidspension, sjúkradagpeninga, o.fl.)

Hlutfall af aldurshópi

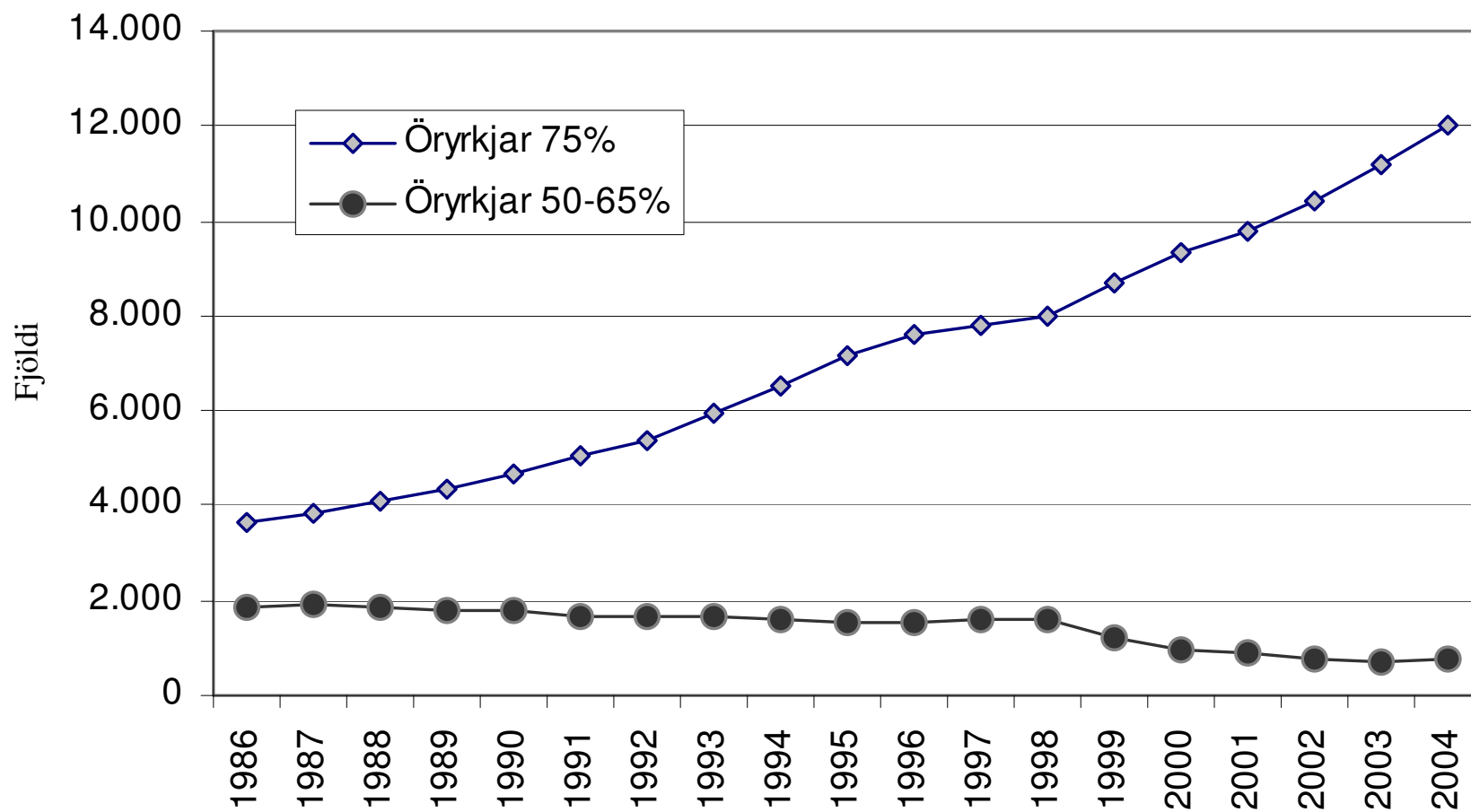
Aldurshópar:	Danmörk	Finnland	Ísland	Noregur	Svíþjóð
% 16/18-64 ára	10,7	11,7	6,5	10,2	11,2

Heimild: Nososko 2004, bls. 132 og 153.

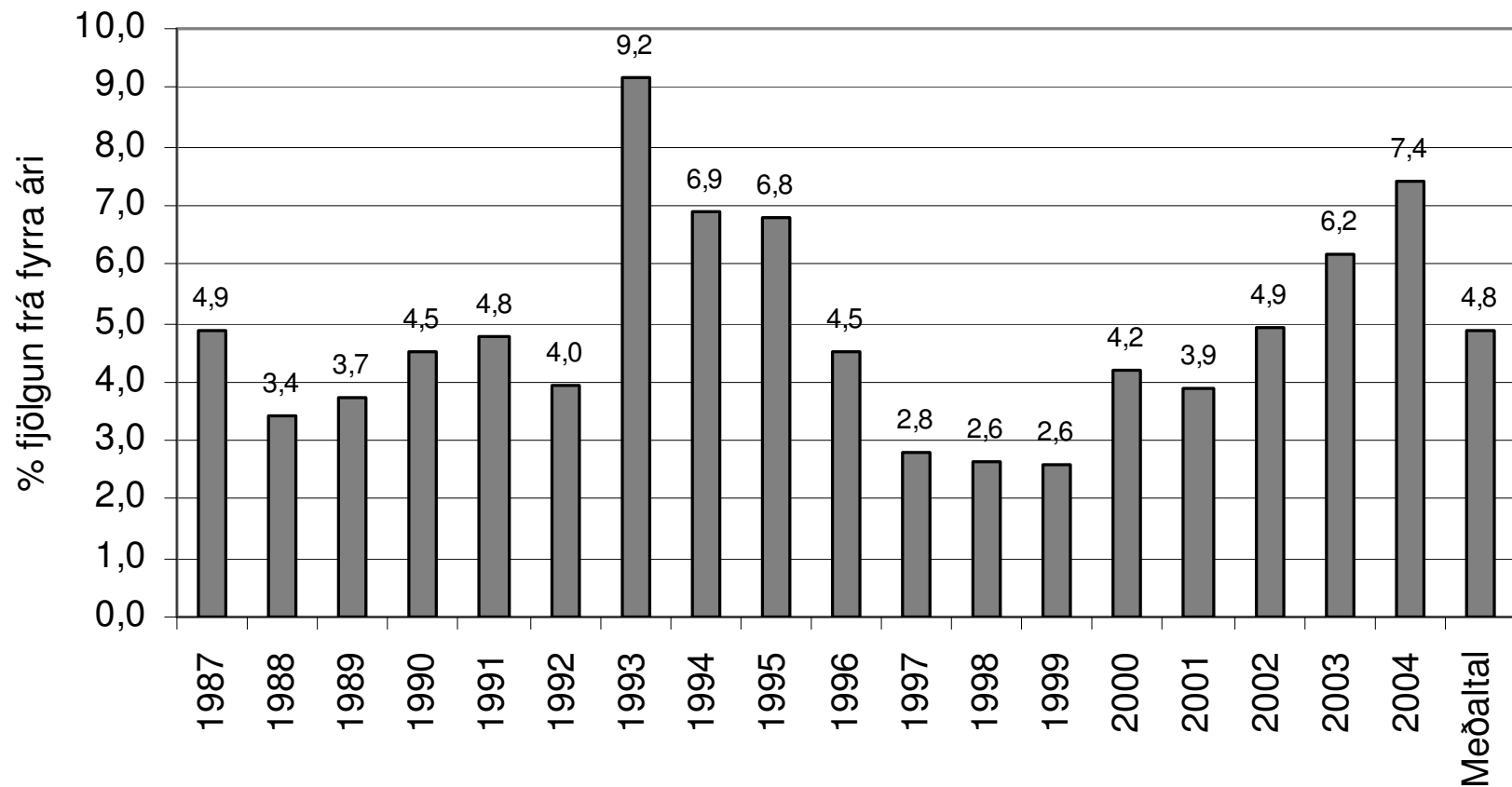
Fjölgun öryrkja

Fjölgun öryrkja á Íslandi, 1986-2004

Fjölgun öryrkja á Íslandi 1987-2004

Allir öryrkjar 50-75%

Þróun fjölda örorkulífeyrisþega á Norðurlöndum 1990-2002

Tafla 4:1

% breytingar eftir aldurshópum

	Danmörk	Finnland	Ísland	Noregur	Svíþjóð
Aldurshópar:	%	%	%	%	%
16-19	72	-53	-5	-19	47
20-29	12	-16	35	16	52
30-39	25	-23	61	31	57
40-49	22	-6	115	35	47
50-59	29	-5	68	55	63
60-64	-2	-16	14	8	1
16-64 ára alls	19%	-11%	57%	32%	35%

Heimild: NOSOSKO 2004, bls.144

Hvers vegna fjölgar öryrkjum?

- 1. Fólksfjölgun og hækkun meðalaldurs**
- 2. Vakning vegna geðrænna sjúkdóma**
- 3. Aukið atvinnuleysi**
- 4. Veiking skyldra forsjárkerfa**
 - Sjúkradagpeninga, atvinnuleysisbótakerfis, félagsþjónustu
- 5. Aukið álag á vinnumarkaði**
- 6. Breytt örorkumat**

Annað: Hvatar til atvinnupátttöku of litlir

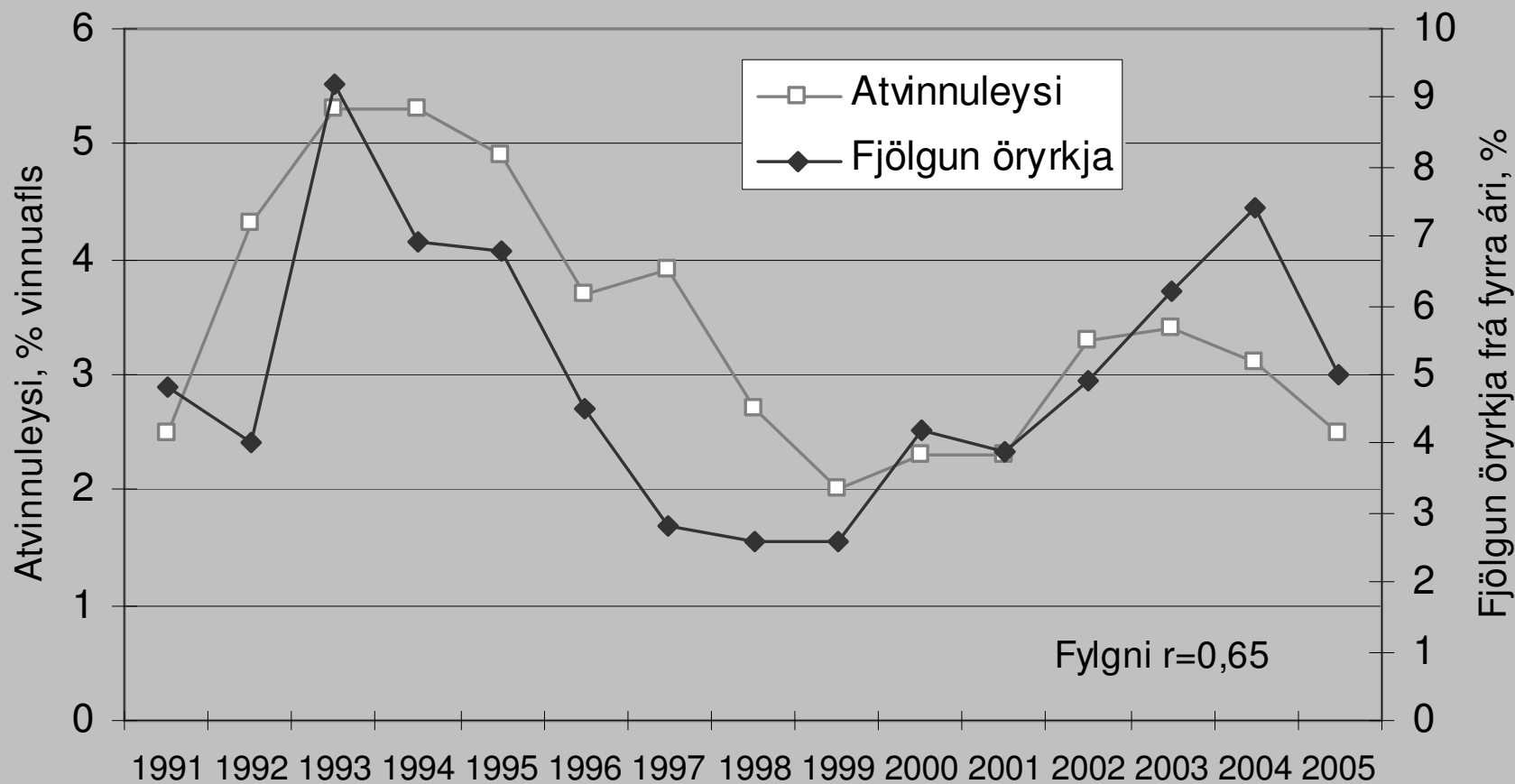
Geðræninir sjúkdómar eru umtalsverður hluti fjölgunar

Aðalorsök örorku hjá öryrkjum (50-75%), 1992 og 2004
Hlutfallsleg skipting fyrstu orsakar örorku og % breytingar

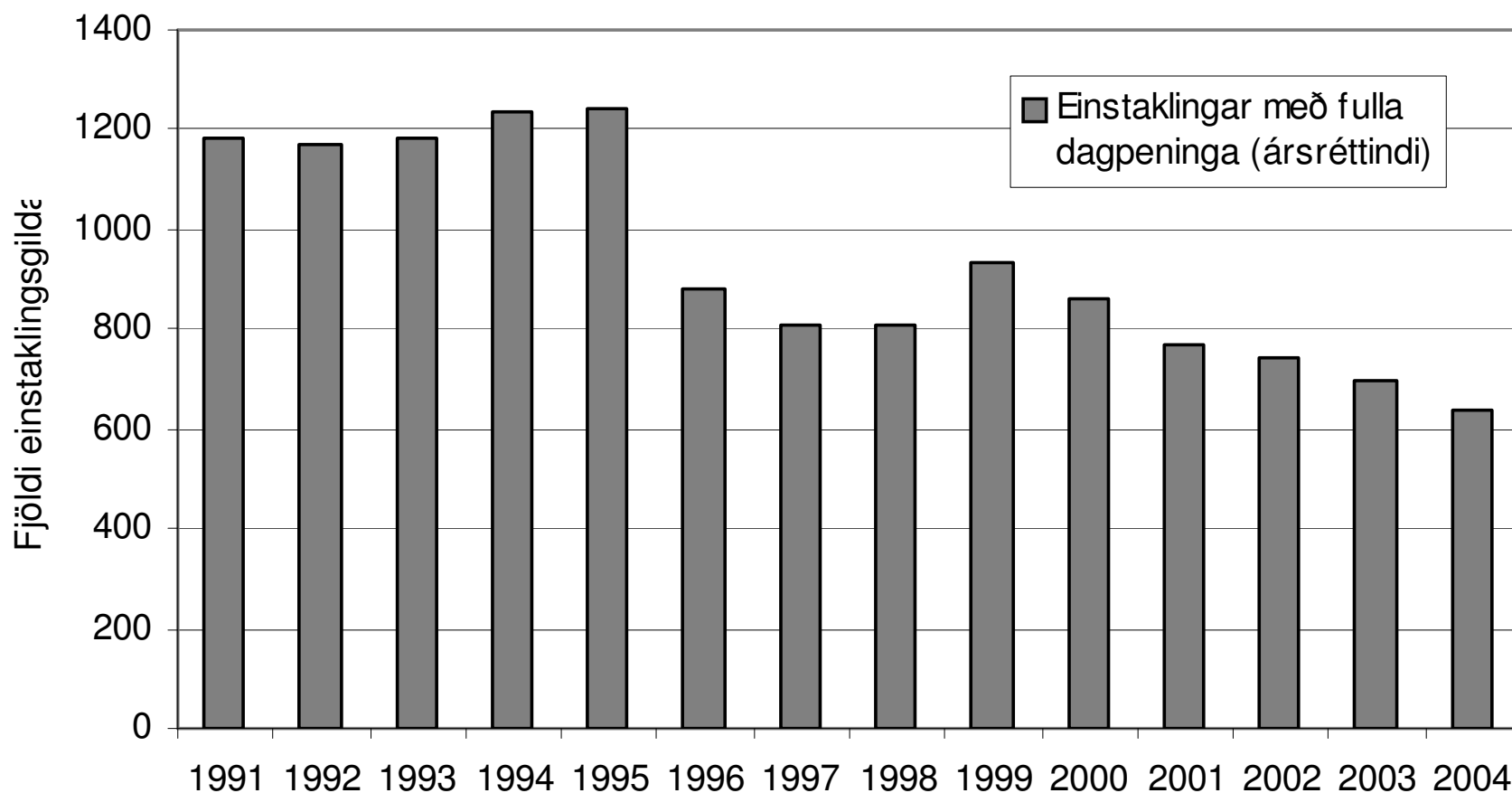
	-----Konur-----			-----Karlur-----		
	1992	2004	Breyting	1992	2004	Breyting
Illkynja krabbamein	13,1	7,4	-5,6	14,5	5,8	-8,6
Innkirtla- og efnaskiptasjúkd.	3,7	1,5	-2,2	1,3	2,7	1,3
Geð- og atferlissraskanir	15,0	28,7	13,8	17,8	37,8	20,0
Sjúkdómar í taugakerfi og skynfærum	6,8	8,0	1,3	6,4	9,8	3,4
Hjarta- og æðasjúkdómar	5,6	4,3	-1,4	24,9	10,7	-14,2
Sjúkdómar í öndunarfærum	5,4	2,1	-3,2	3,4	1,3	-2,0
Stoðkerfissjúkdómar	33,9	37,1	3,2	19,2	17,3	-1,9
Áverkar, eitranir	4,9	5,3	0,4	5,7	8,7	2,9
Annað	11,7	5,4	-6,2	6,7	5,8	-0,9

Heimild: Tryggingastofnun ríkisins

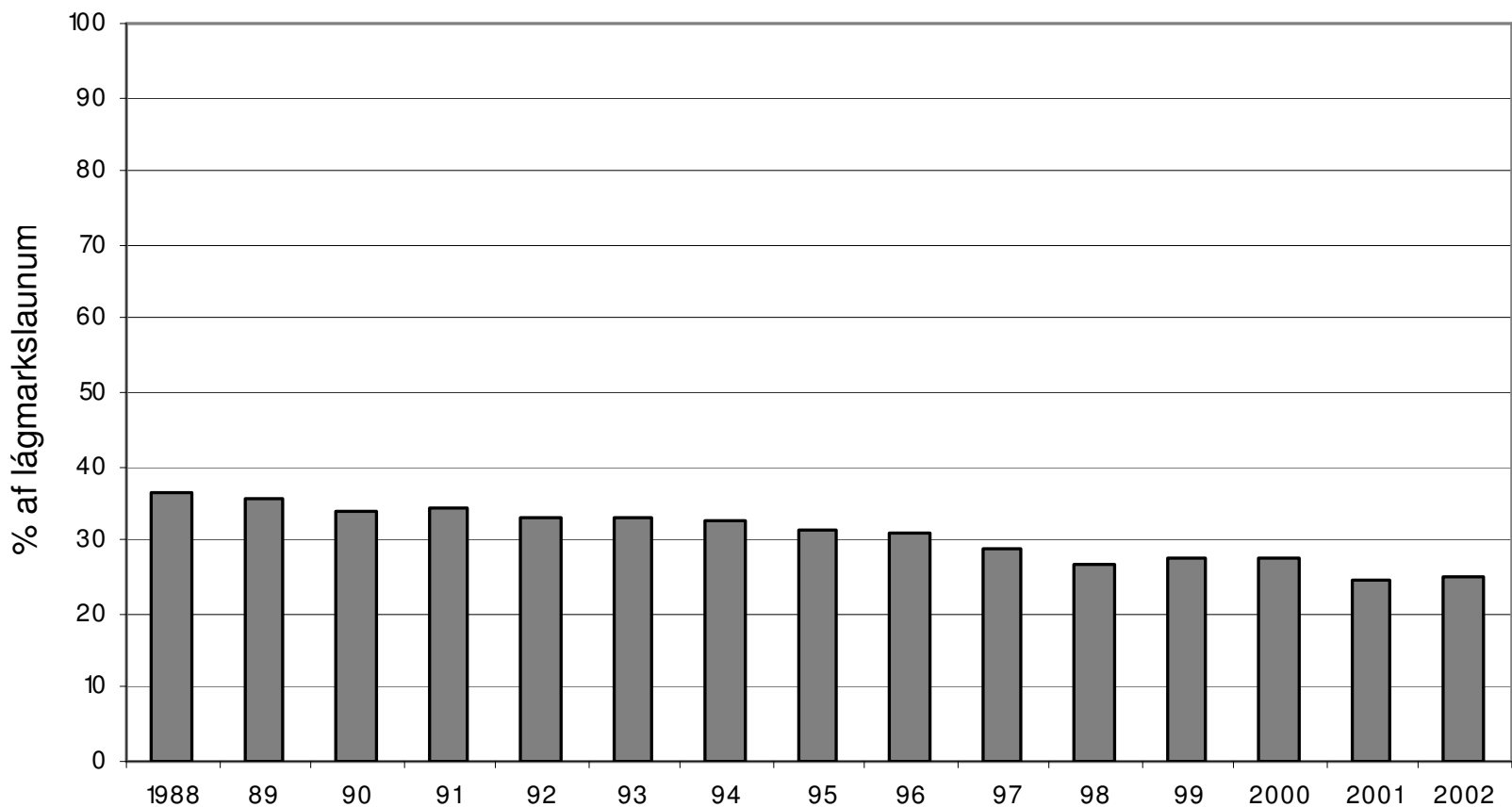
Atvinnuleysi skýrir sveiflur í fjölgun öryrkja

Minnkandi hlutverk sjúkradagpeningakerfis 1991-2004

Upphæð sjúkradagpeninga % af lágmarkslaunum

Heimild: Tryggingastofnun ríkisins

Það sem skýrir ekki fjölgun

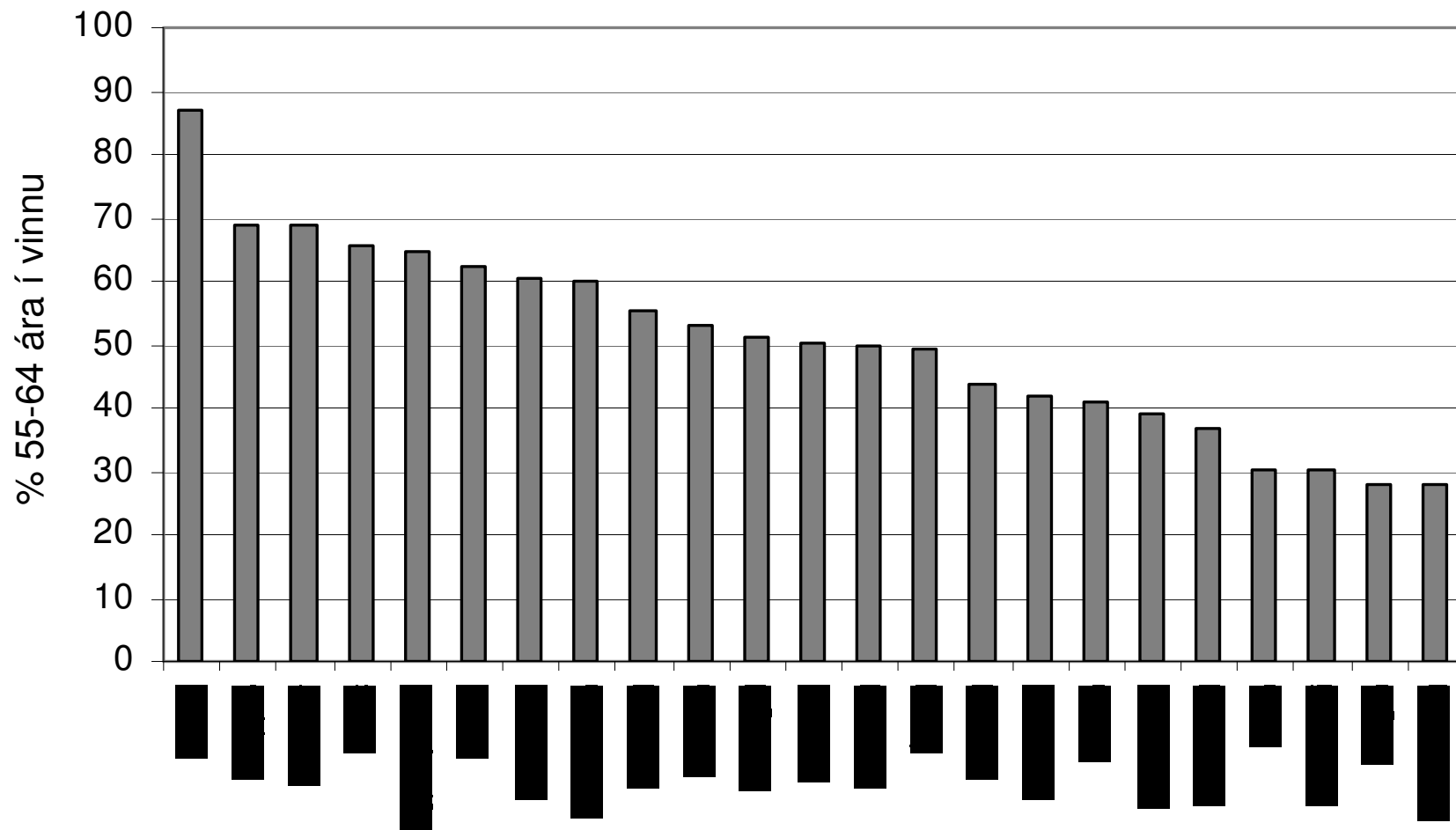
**Að tekjur öryrkja séu orðnar of háar
miðað við laun á vinnumarkaði**

- Það er sýnt í umfjöllun um tekjur -

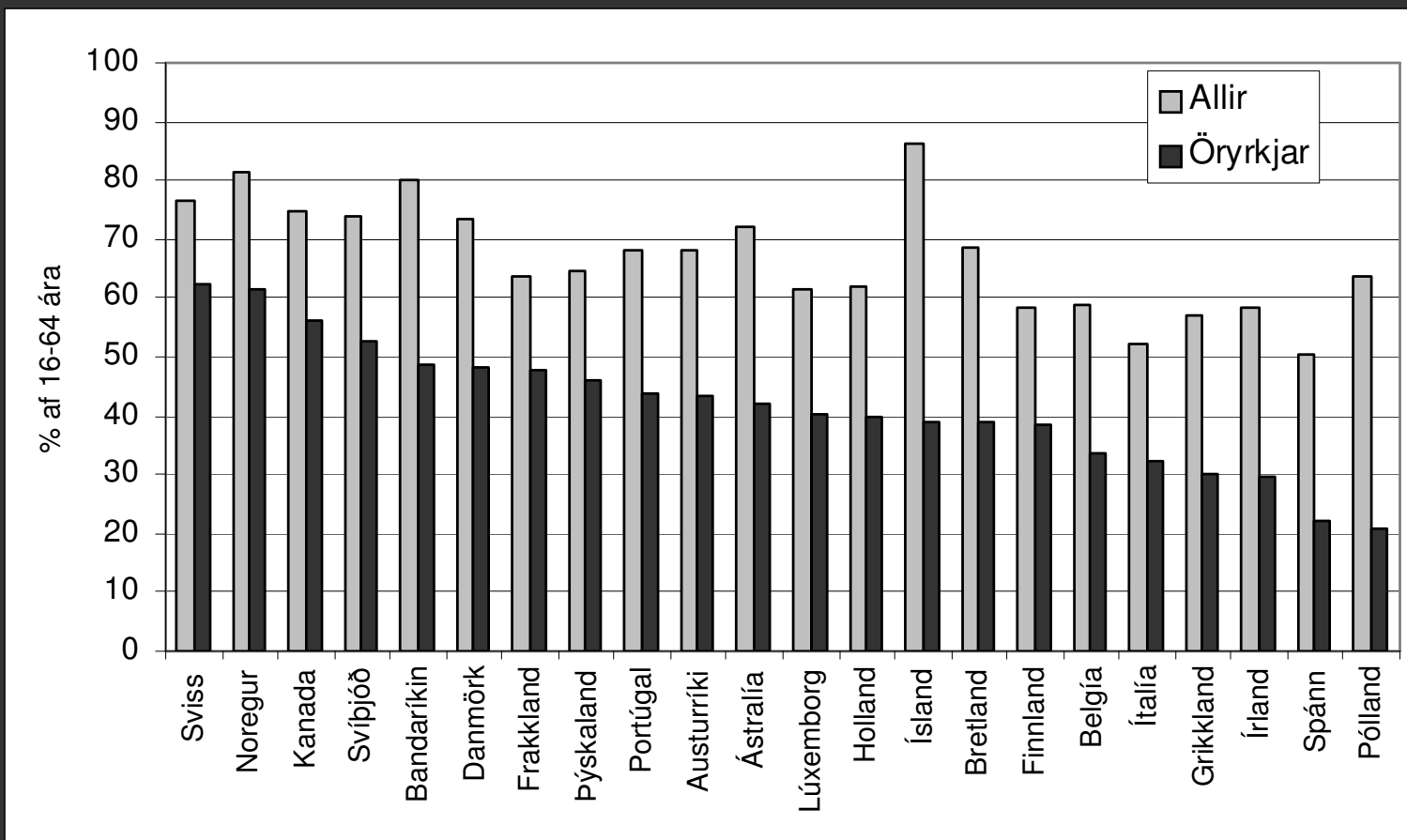

Virknir í atvinnulífi

Virknir 55-64 ára í atvinnulífi

Atvinnupátttaka allra og öryrkja samanborin

Mynd 5.2: Atvinnupátttaka allra á vinnualdri og öryrkja samanborin.
OECD-ríkin 1999. Hlutfall af fólki á aldrinum 16-64 ára

Atvinnuþátttaka öryrkja minnkar

- **Einhleypir öryrkjar**

1995 = 42% með atvinnutekjur

2004 = 38,5% með atvinnutekjur

- **Einstæðir foreldrar**

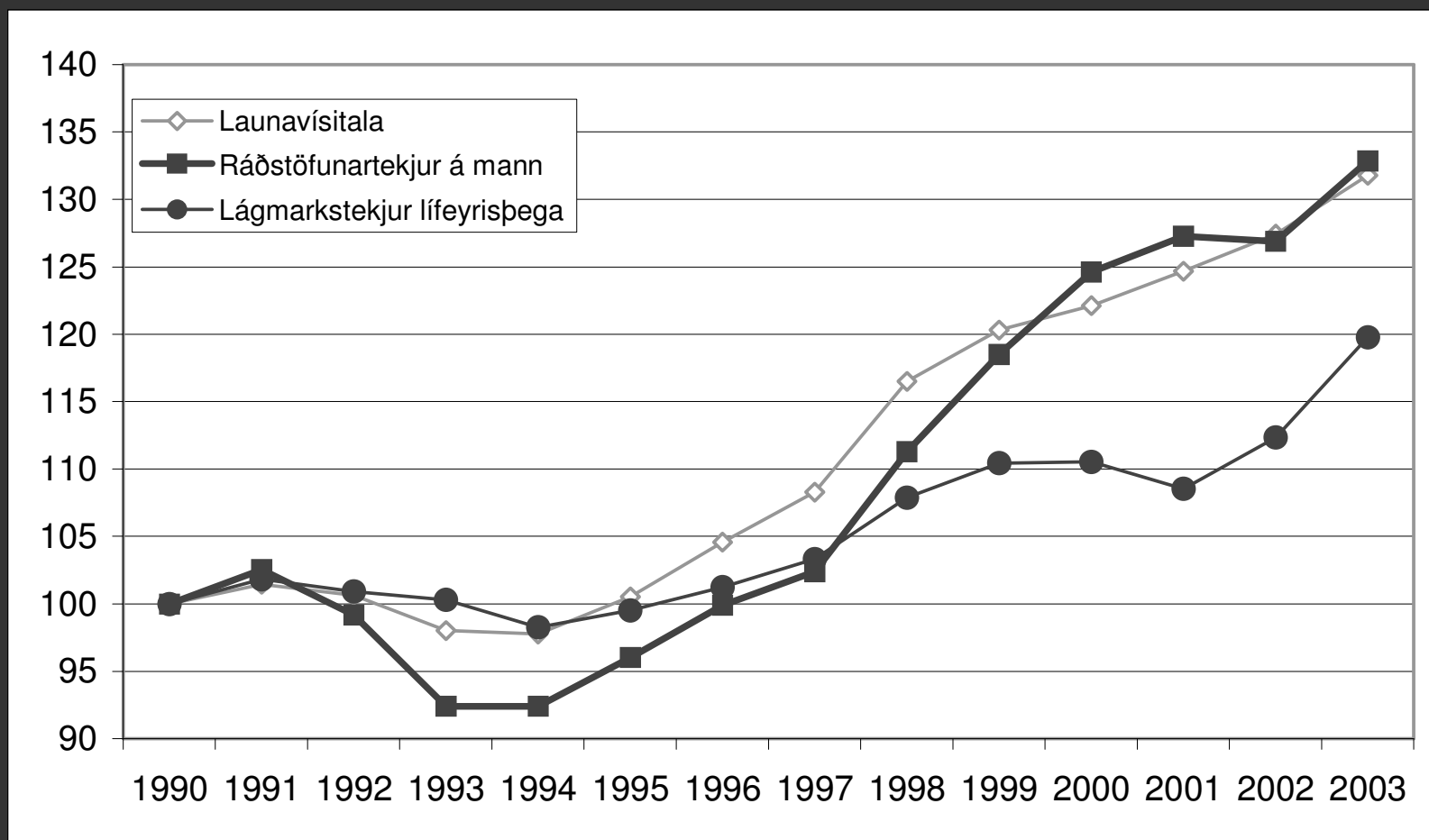
1995 = 37% með atvinnutekjur

2004 = 35% með atvinnutekjur

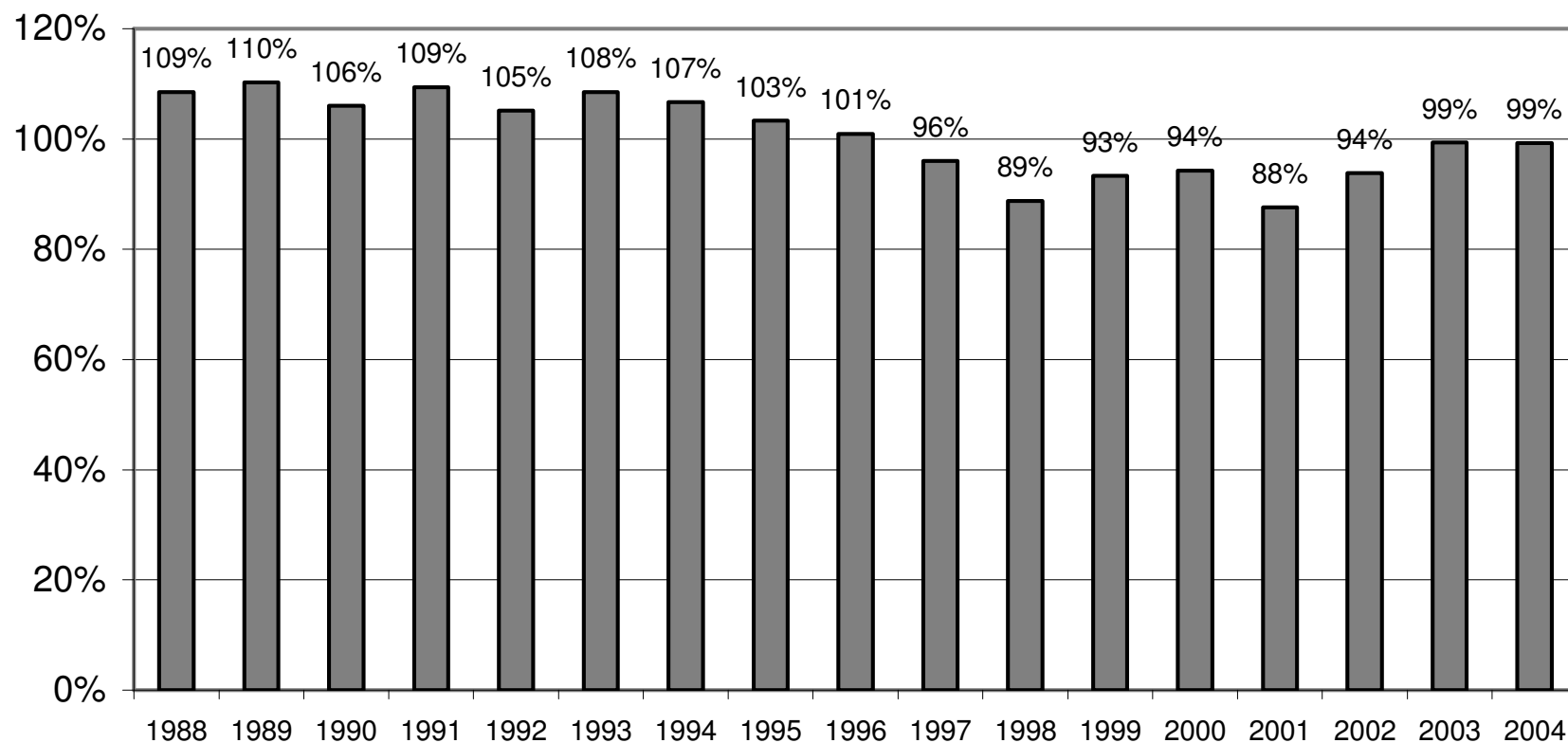

Hagur öryrkja

Þróun lágmarkslífeyrisgreiðslna TR, launa og ráðstöfunartekna 1990-2003

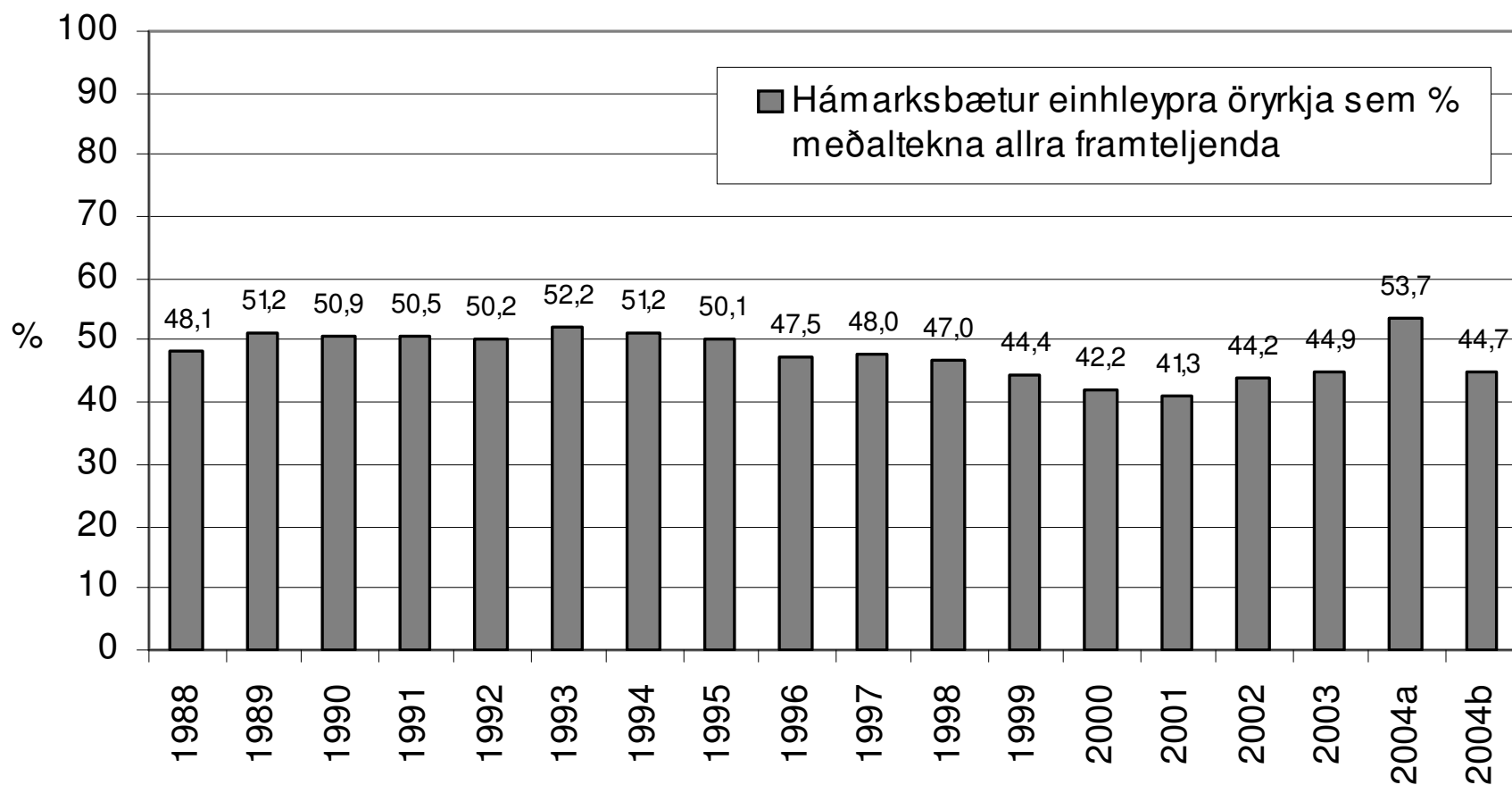

Þróun hámarkslífeyrisgreiðslna TR sem % af lágmarkslaunum verkafólks, 1990-2003

Hámarkslífeyrir frá Tryggingastofnun ríkisins fyrir einhleyping, sem % af lágmarkslaunum verkafólks, 1988 til 2004

Hámarkslífeyrir frá TR sem % af meðaltekjum framteljenda

2004a=með aldurstengdri uppbot; 2004b: án aldurstengdrar uppbotar

Þróun heildartekna öryrkja og allra framteljenda, 1995-2004

Tafla 9.1

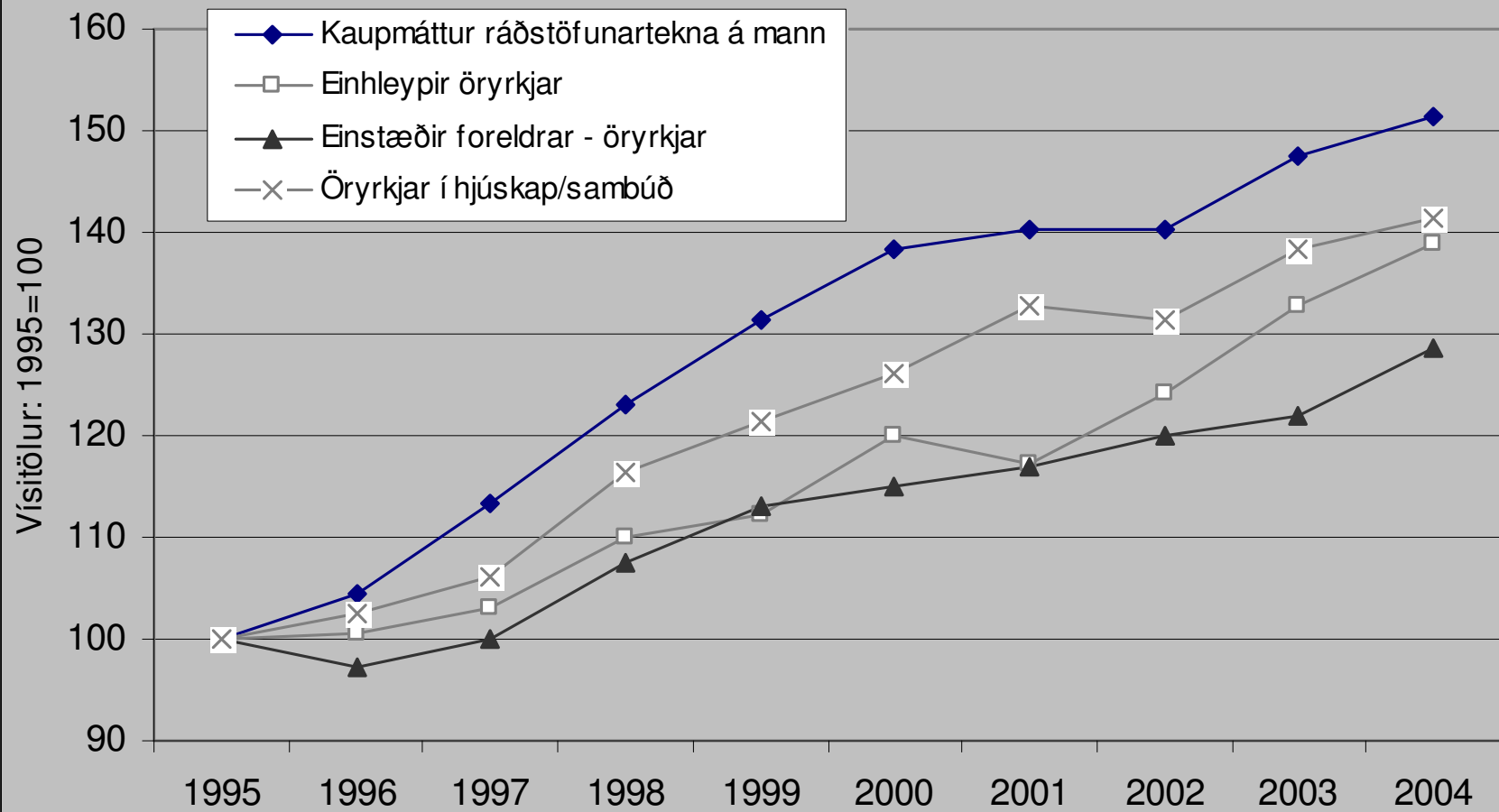
Þróun heildartekna allra framteljenda 16 ára og eldri bornar saman við heildartekjur öryrkja
Þróun 1995 til 2003; einhleypir, einstæðir foreldrar og hjónafólk.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	% auknig 1995- 2003
Allir framteljendur	1.289	1.396	1.516	1.683	1.876	2.074	2.322	2.453	2.625	2.827	119,3
Einhleypir öryrkjar	870	902	952	1.041	1.123	1.263	1.352	1.494	1.643	1.829	110,2
Einstæðir foreldrar- öryrkjar	1.305	1.294	1.395	1.557	1.726	1.867	2.076	2.222	2.342	2.634	101,9
Öryrkjar í hjúskap/sambúð	2.313	2.446	2.623	2.949	3.218	3.547	4.124	4.203	4.581	4.869	110,5

Unnið úr sérkeyrslu Hagstofu Íslands úr skattframtölum og Landshögum 2005.

Kaupmáttur ráðstöfunartekna

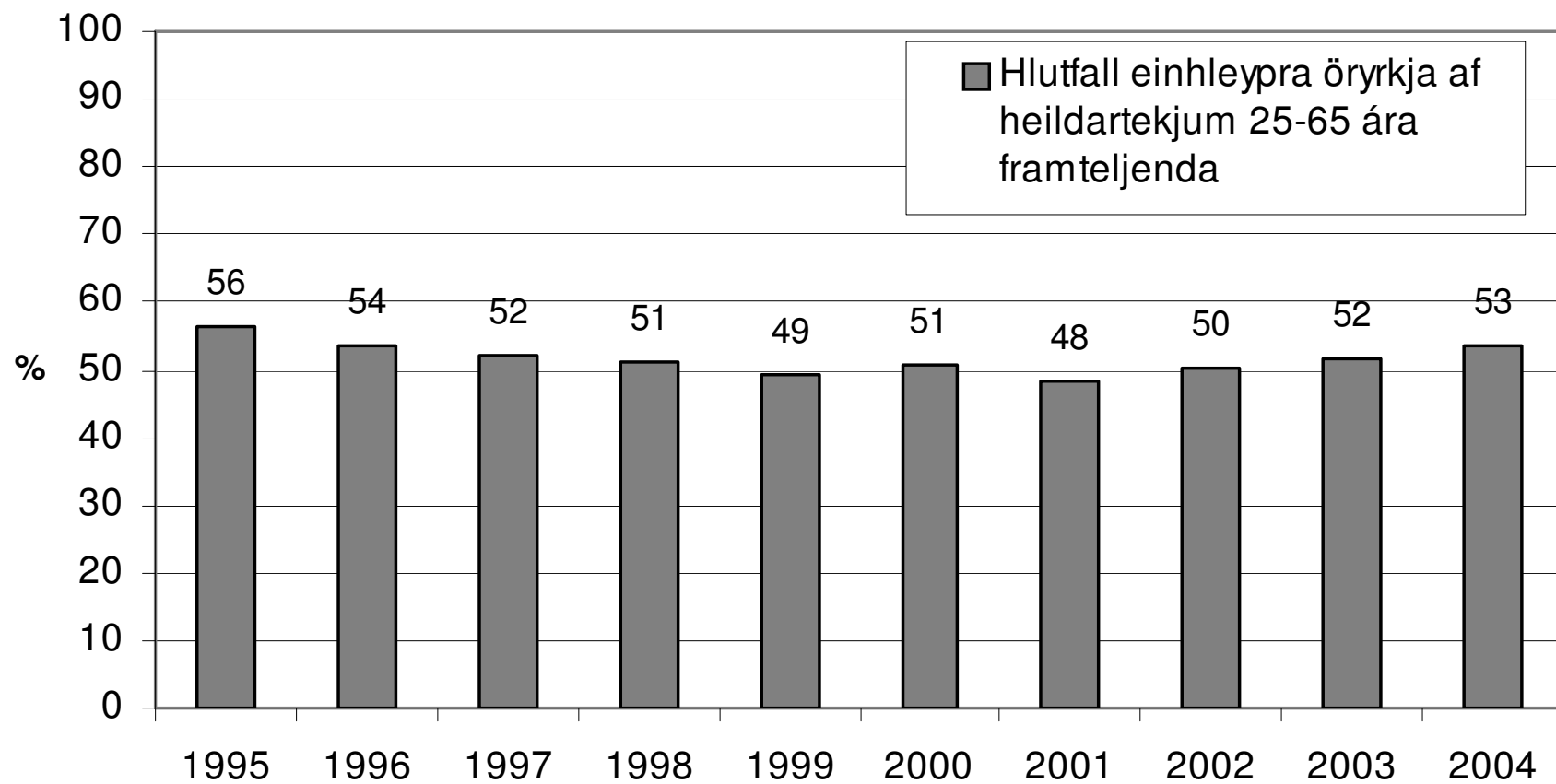
-Öryrkjar og þjóðin-

Tekjumunur

Heildartekjur einhleypra öryrkja sem % af heildartekjum framteljenda 25-65 ára

Samanburður tekna öryrkja og annarra þjóðfélagspegna

Tafla x.x

Hámarksbætur einhleyps öryrkja frá TR, meðaltekjur öryrkja, framteljenda og vinnandi fólks á vinnumarkaði 2003 og 2004
Samanburður kjara

Samanburður tekna 2004:	2004	2004	2004
	Kr.	Munur %	<u>Munur %</u>
Hámarksbætur einhleyps öryrkja -TR	126.547		100
Hámarksbætur án aldursuppbótar -TR	105.298		83
<u>Meðaltekjur einhleyps öryrkja, alls</u>	<u>152.417</u>	100	<u>120</u>
Meðaltekjur allra framteljenda 16+	225.312	147,8	178
Meðaltekjur framteljenda 25-66 ára	227.888	149,5	180
Meðalatvinnutekjur í aðalstarfi	226.333	148,5	179
Meðallaun fullvinnandi á vinnumarkaði	272.400	178,7	215

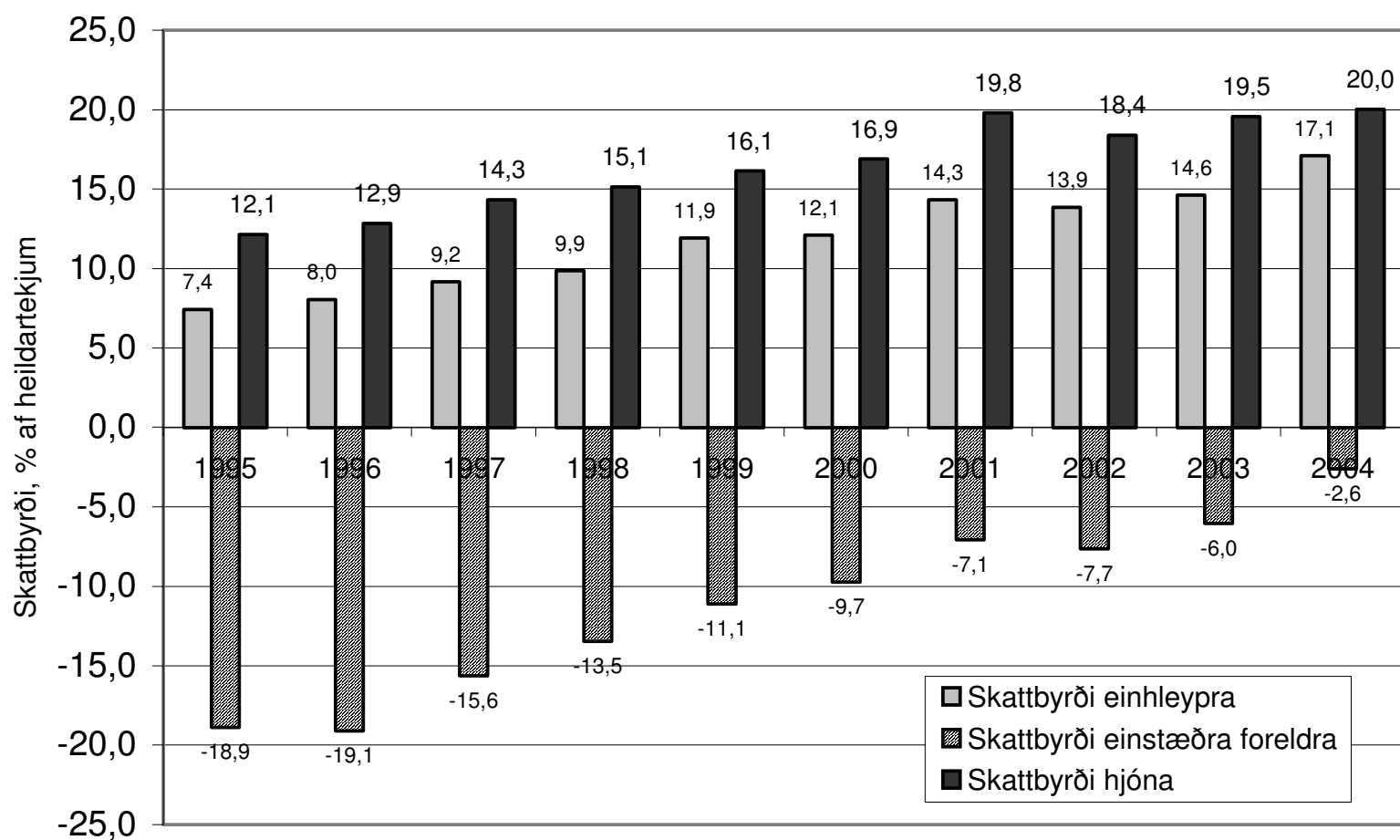
Heimildir: Tryggingastofnun ríkisins og Hagstofa Íslands

Skattbyrði öryrkja

Þróun skattbyrði öryrkja 1995-2004

Heildarskattar sem % heildartekna

Aukin skattbyrði öryrkja

Aukin skattbyrði öryrkja 1995 og 2004 Breyting heildarskattbyrðar.

	1995	2004	Aukning	Aukning
	%	%	í %-stigum	í %
Einhleypir	7,4	17,1	9,7	131,1
Einstæðir foreldrar	-18,9	-2,6	16,3	256,5
Hjón og sambúðarfólk	12,1	20,0	7,9	65,3

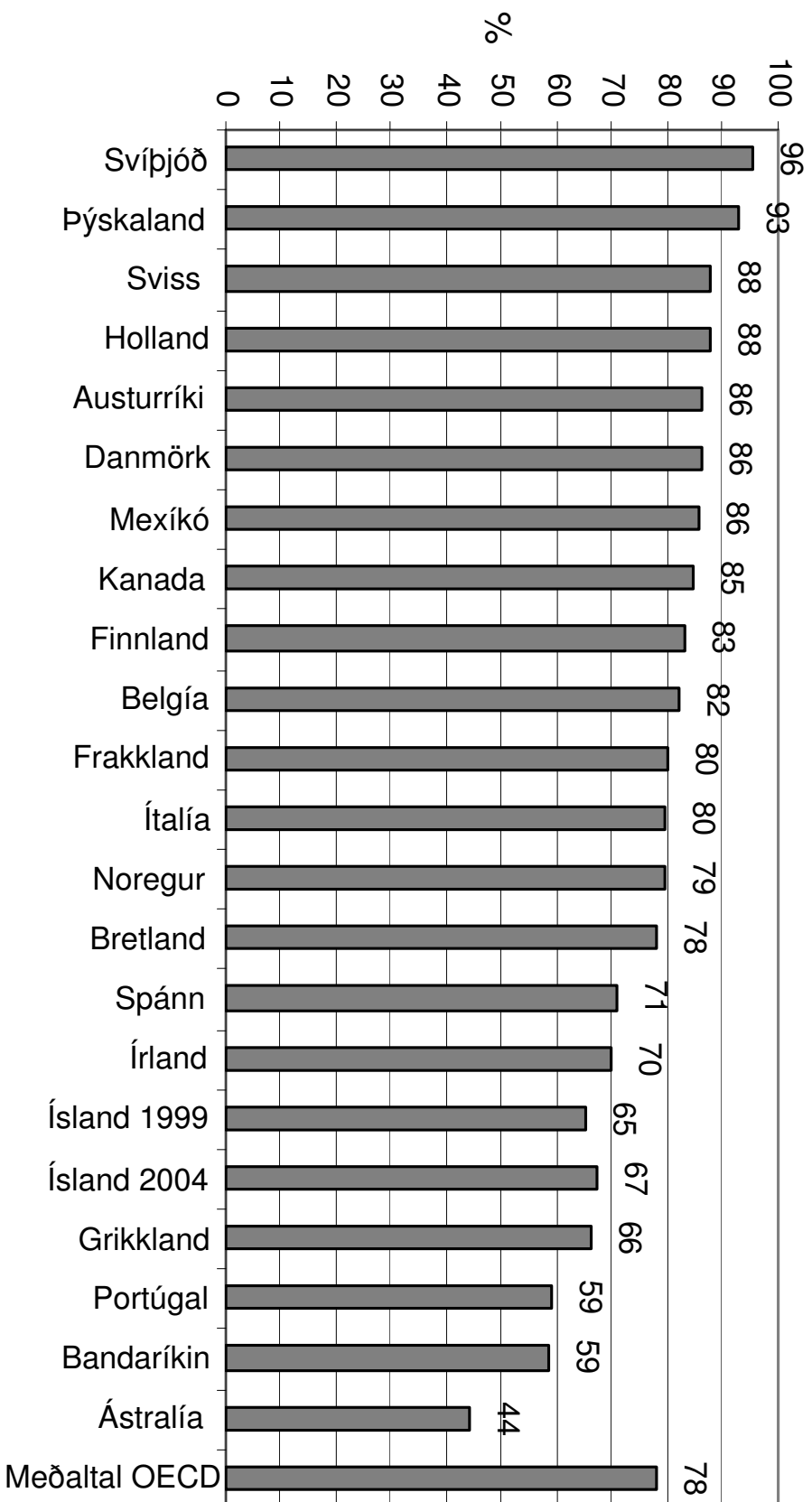
Heimild: Hagstofa Íslands (sérkeyrsla, sbr. tafla 9.5).
Skattbyrði=heildargreiðslur skatta sem % af heildartekjum.

Samanburður við OECD-ríkin

Tekjur öryrkja á Íslandi og í OECD

Tekjur öryrkja sem % af tekjum annarra

Samantekt um tekjur

- **Markmið laga frá 1992:**
“að tryggja fötluðum jafnrétti og sambærileg lífskjör við aðra þjóðfélagsþegna og skapa þeim skilyrði til þess að lifa eðlilegu lífi”.

Niðurstaða

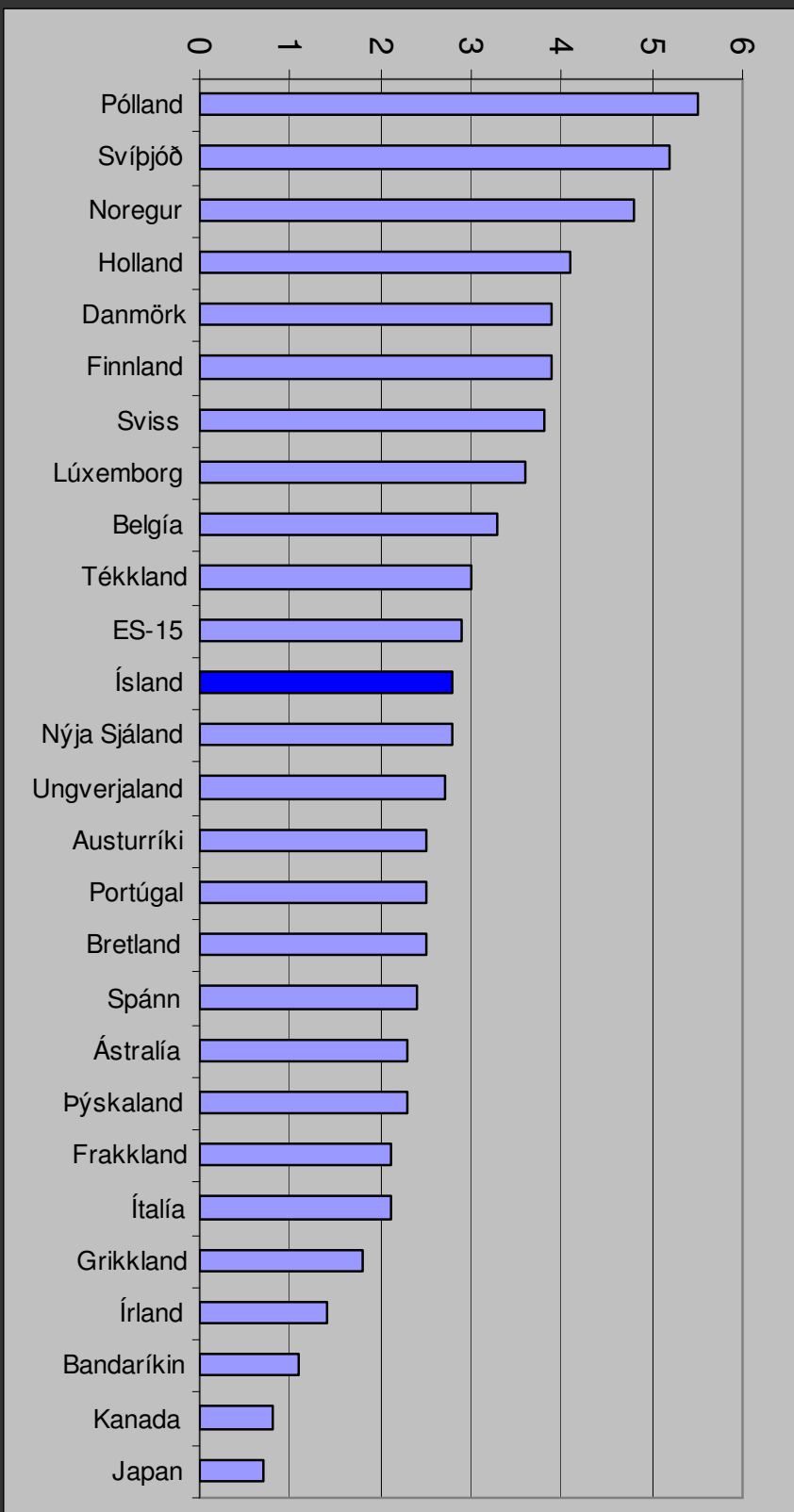
Öryrkjar hafa dregist aftur úr öðrum
Munur var mikill fyrir: hálfdrættingar
Ástæða þess að í sundur dró með
öryrkjum og fólki á vinnumarkaði>>>

Lífeyrir TR hækkaði of lítið
Skattbyrði jókst stórlega

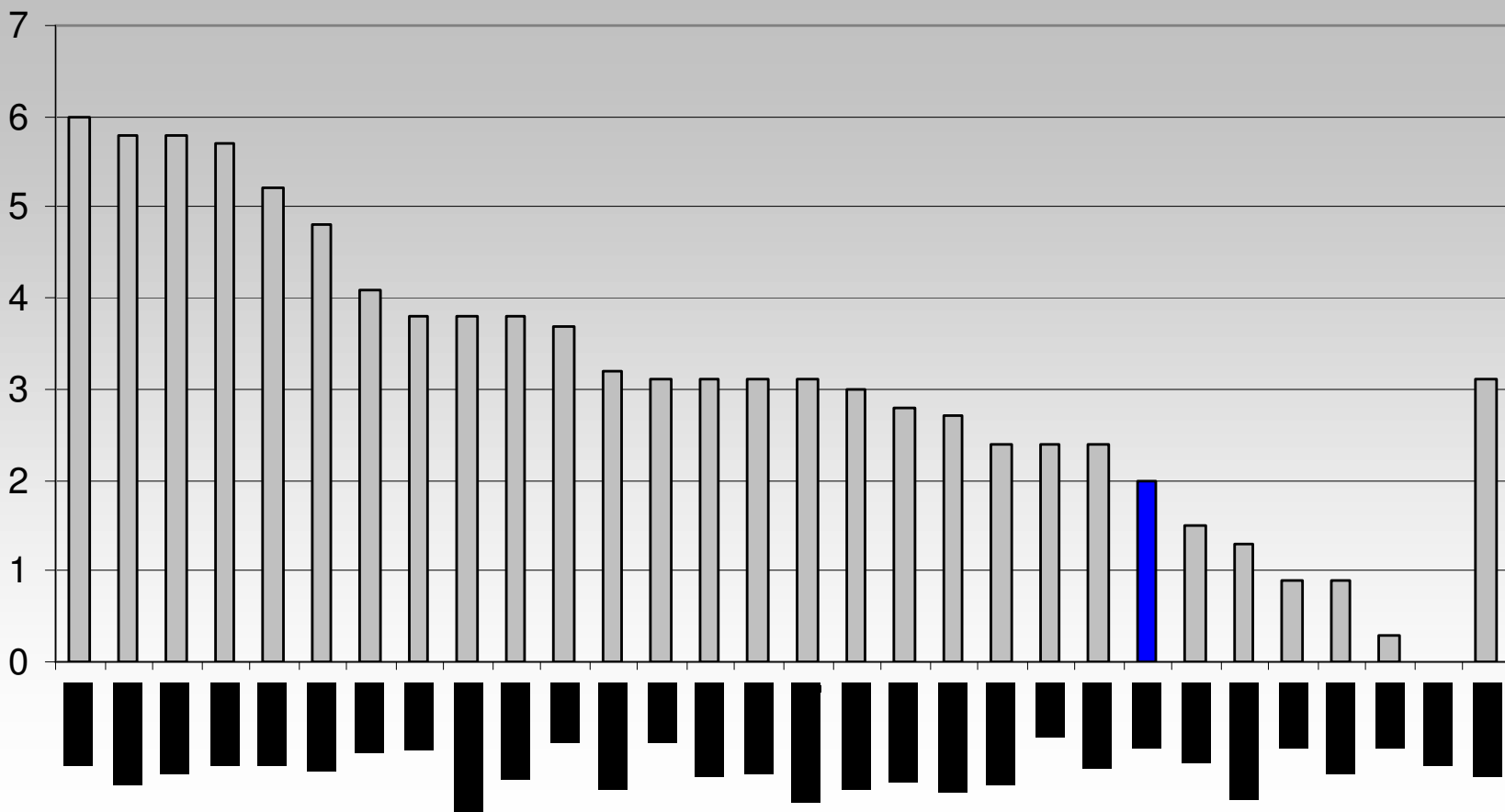

Útgjöld vegna örorkumála

Útgjöld vegna örorkulífeyris í OECD-ríkjum % af VLF 2001

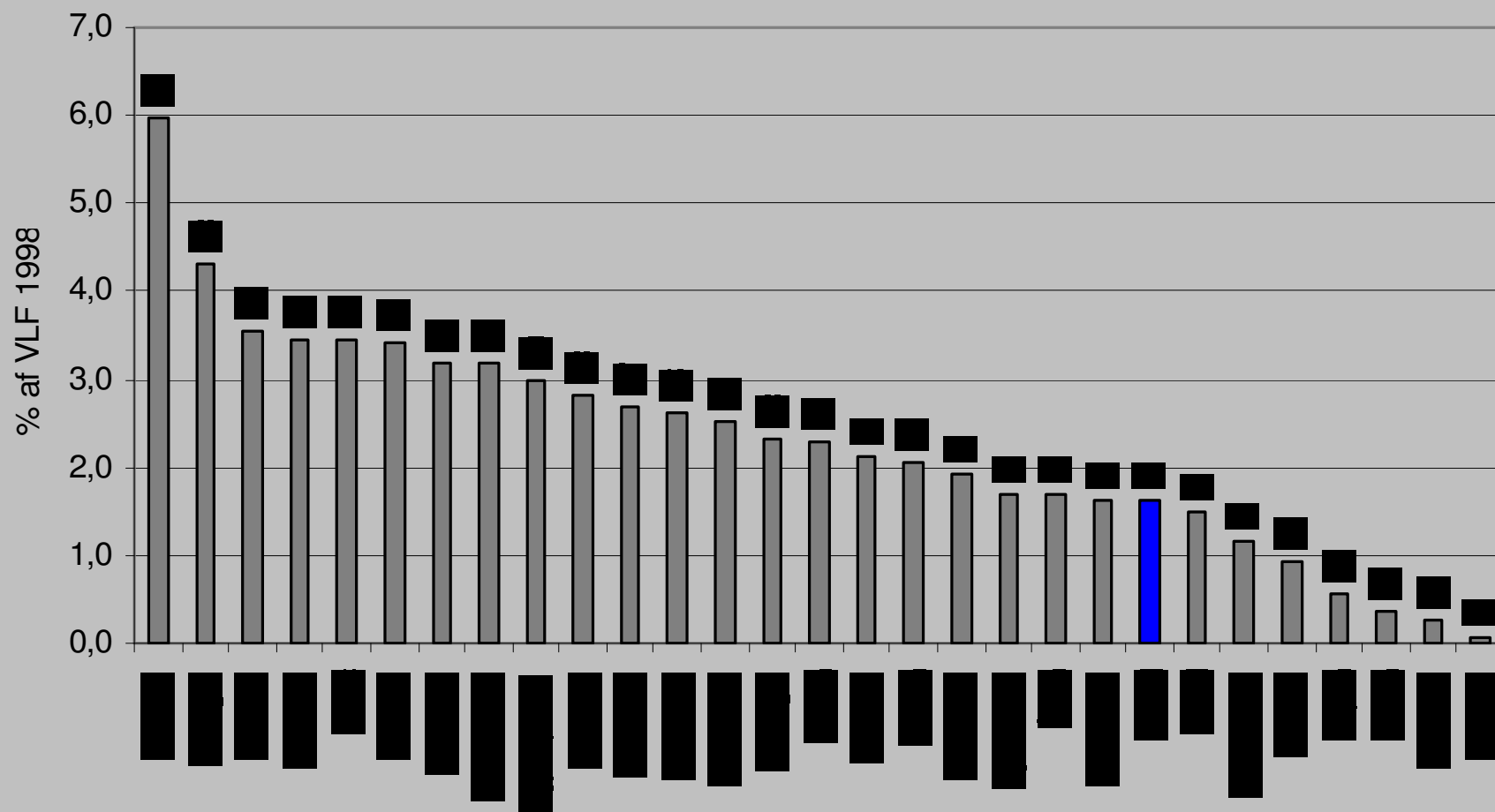

Útgjöld vegna örorkulífeyris, sjúkradagpeninga og atvinnuleysisbóta % af VLF 1998, samanlagt

Útgjöld vegna örorkulífeyris, sjúkradagpeninga og slysatrygginga

% af VLF 1998, samanlagt

Stefna í örorkumálum

Megin stefna vestrænna þjóða

- Tryggja öryrkjum **viðunandi framfærslu**, svo þeir geti tekið þátt í venjulegu lífi samfélagsins

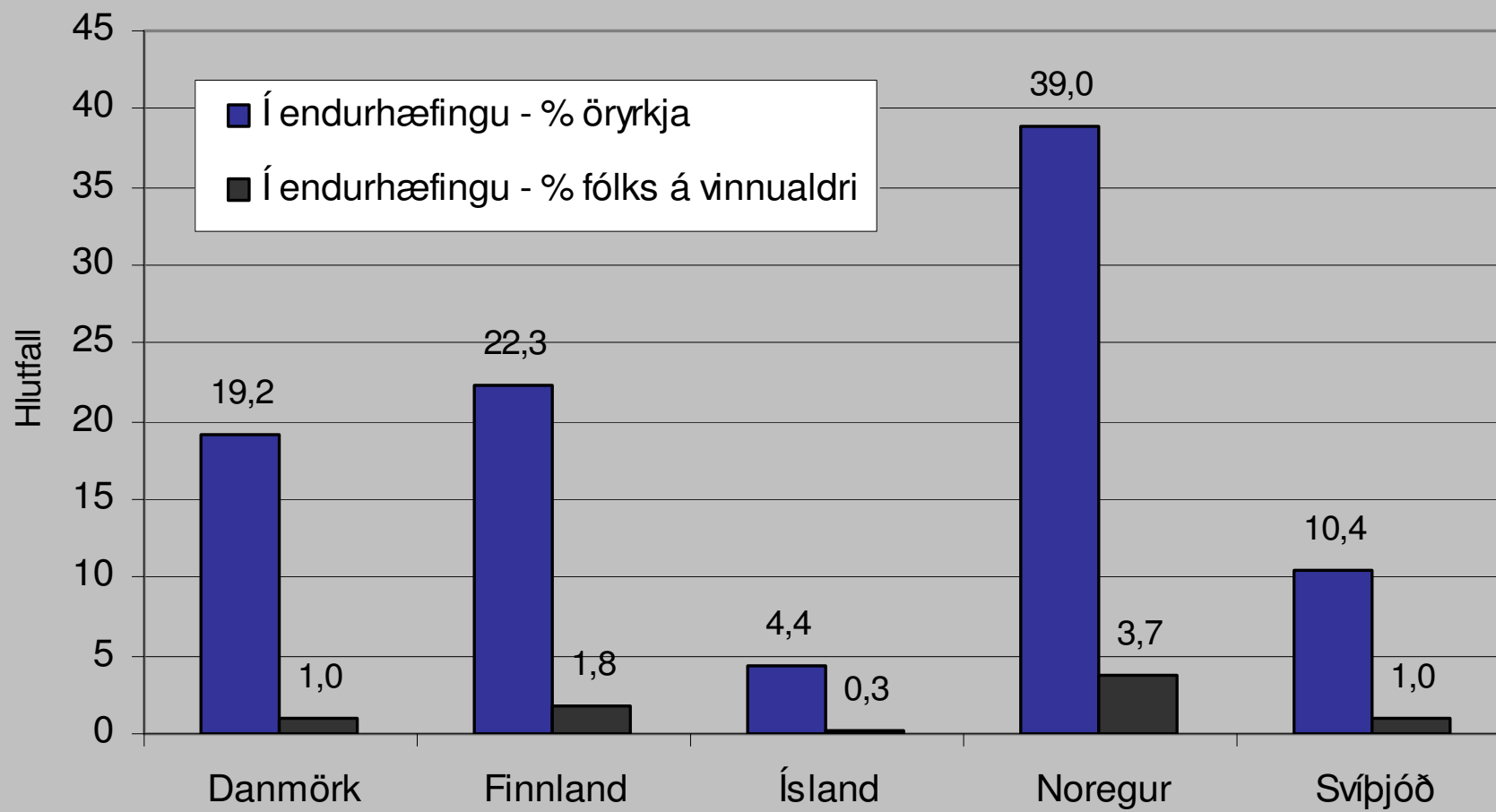
Auka **samfélagsþátttöku** öryrkja; í menntun, vinnu, á mörkuðum, í afþreyingu og menningarlífi

Úrræði fyrir atvinnuþátttöku

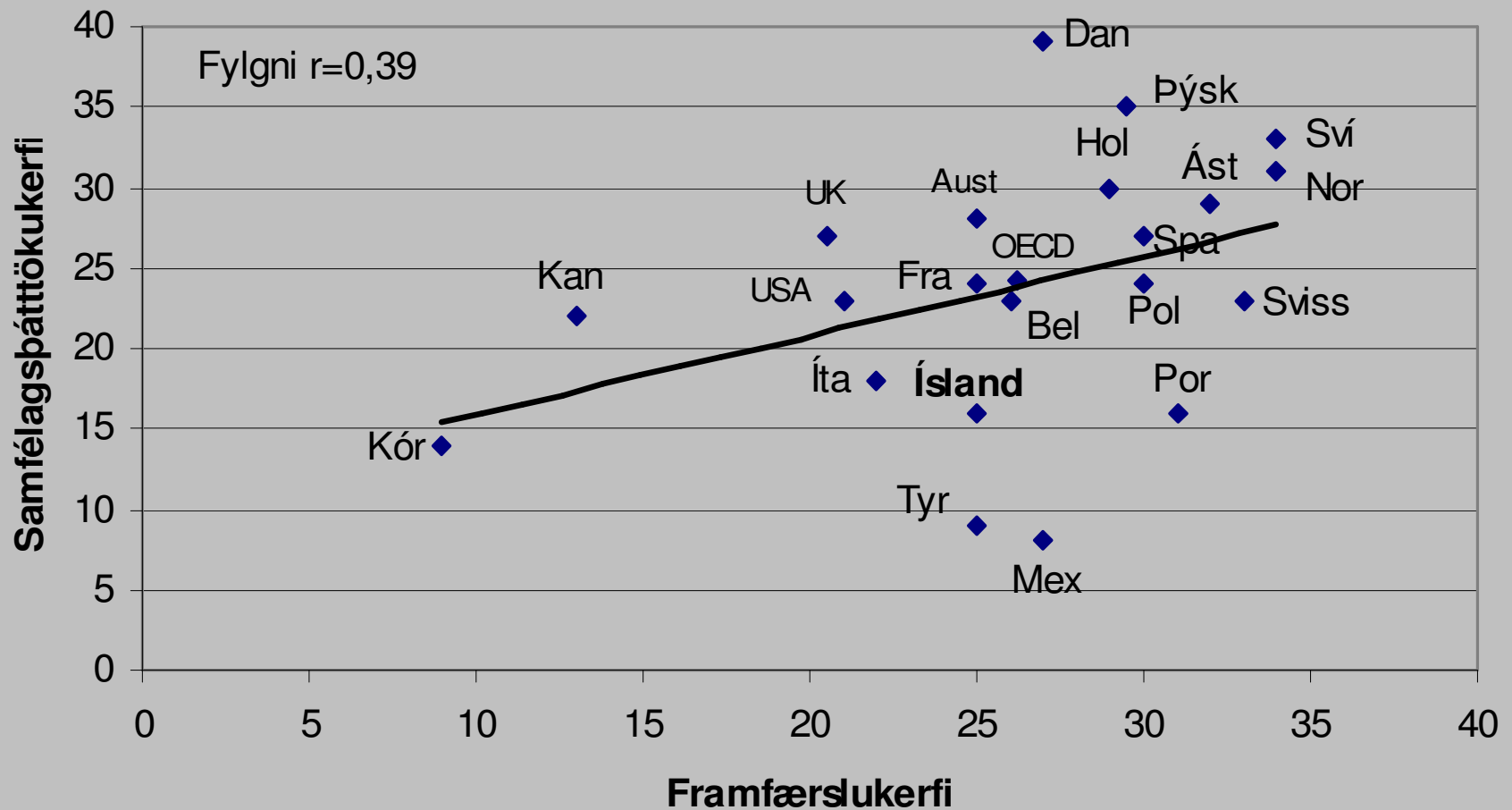
Úrræði OECD

- **Aðlögun á vinnustað**
Niðurgreiddur launakostnaður
Atvinna með stuðningi (AMS)
Verndaðir vinnustaðir
Frátekin vinna - kvótar
Fjárhagshvatar til atvinnuþátttöku
Starfsendurhæfing, þjálfun

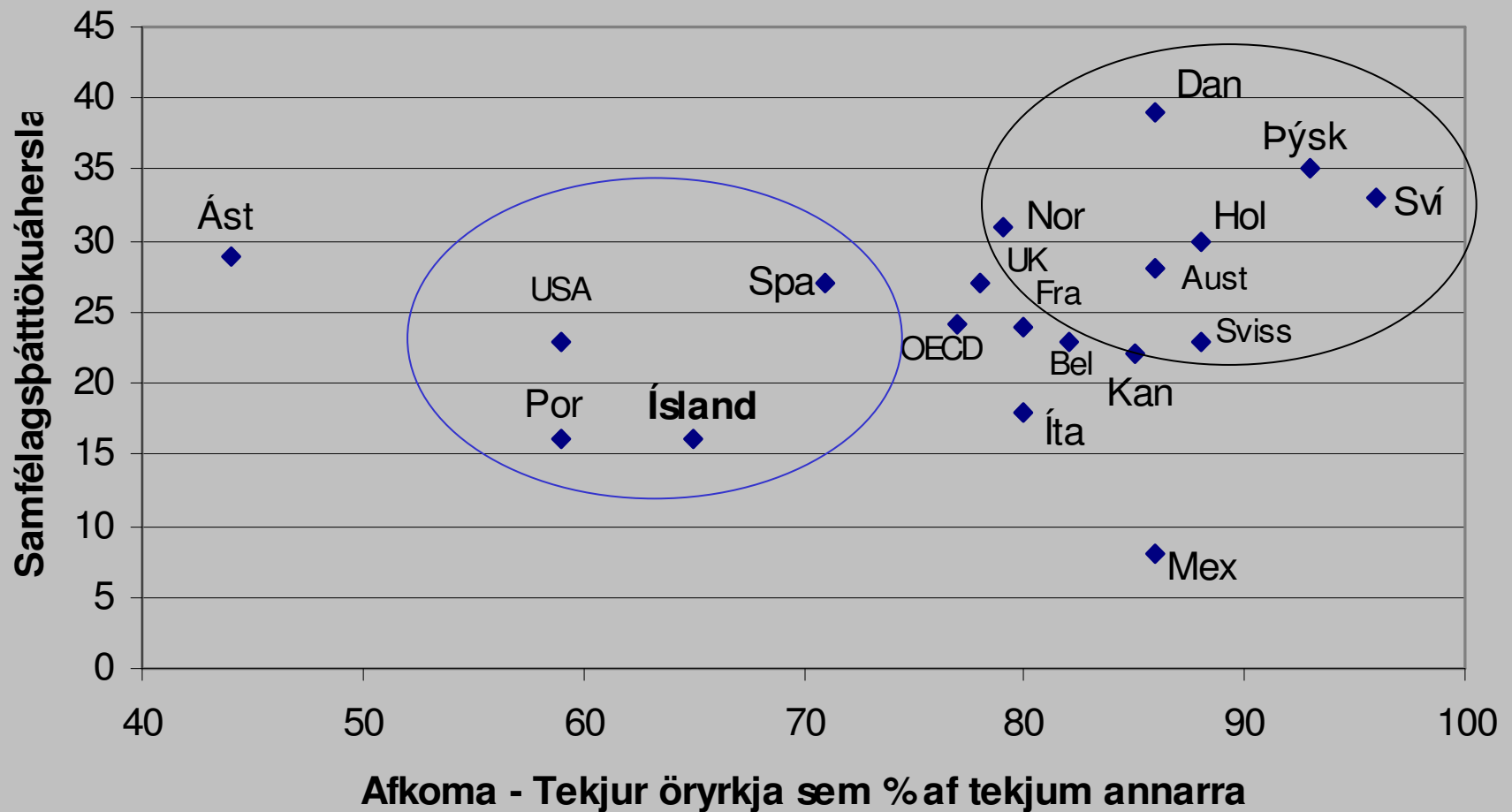
Þátttaka í starfsendurhæfingu á Norðurlöndum 2003

Frammistaða Íslands og OECD-ríkja

Frammistaða Íslands og OECD-ríkja

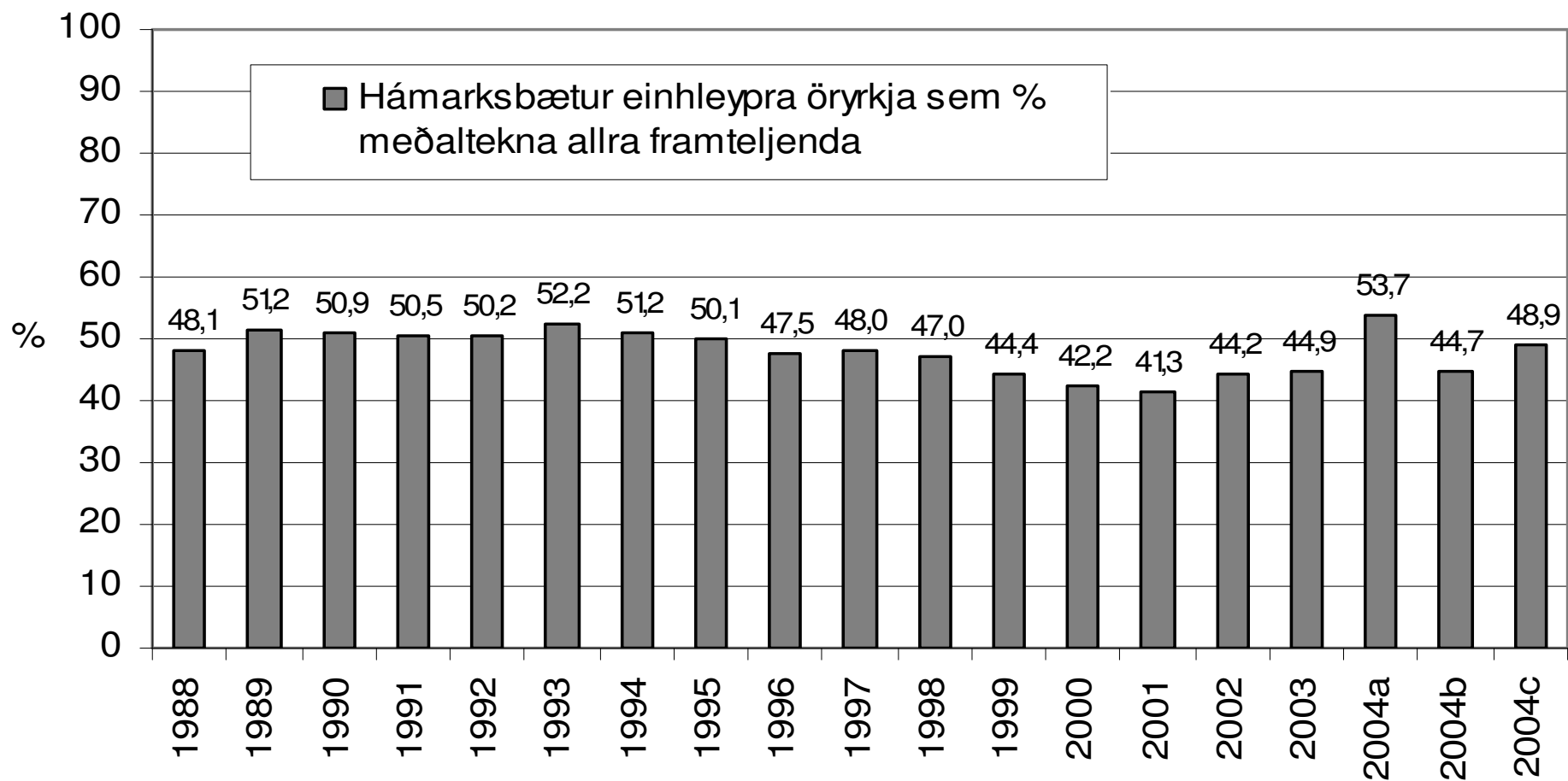

Það sem þarf að gera

- **Setja í gang 5 ára umbótaáætlun**
 - > **Ná frændþjóðunum á Norðurlöndum**
 - > **Læra af grannríkjunum í Evrópu**
 - > **Gera árlegar úttektir á árangri**
 - > **Auka samráð við öryrkja**
 - > **Bæta afkomu öryrkja**
 - > **Stórauka samfélagsþátttöku þeirra**
 - > **Styrkja réttarstöðu–full mannréttindi**

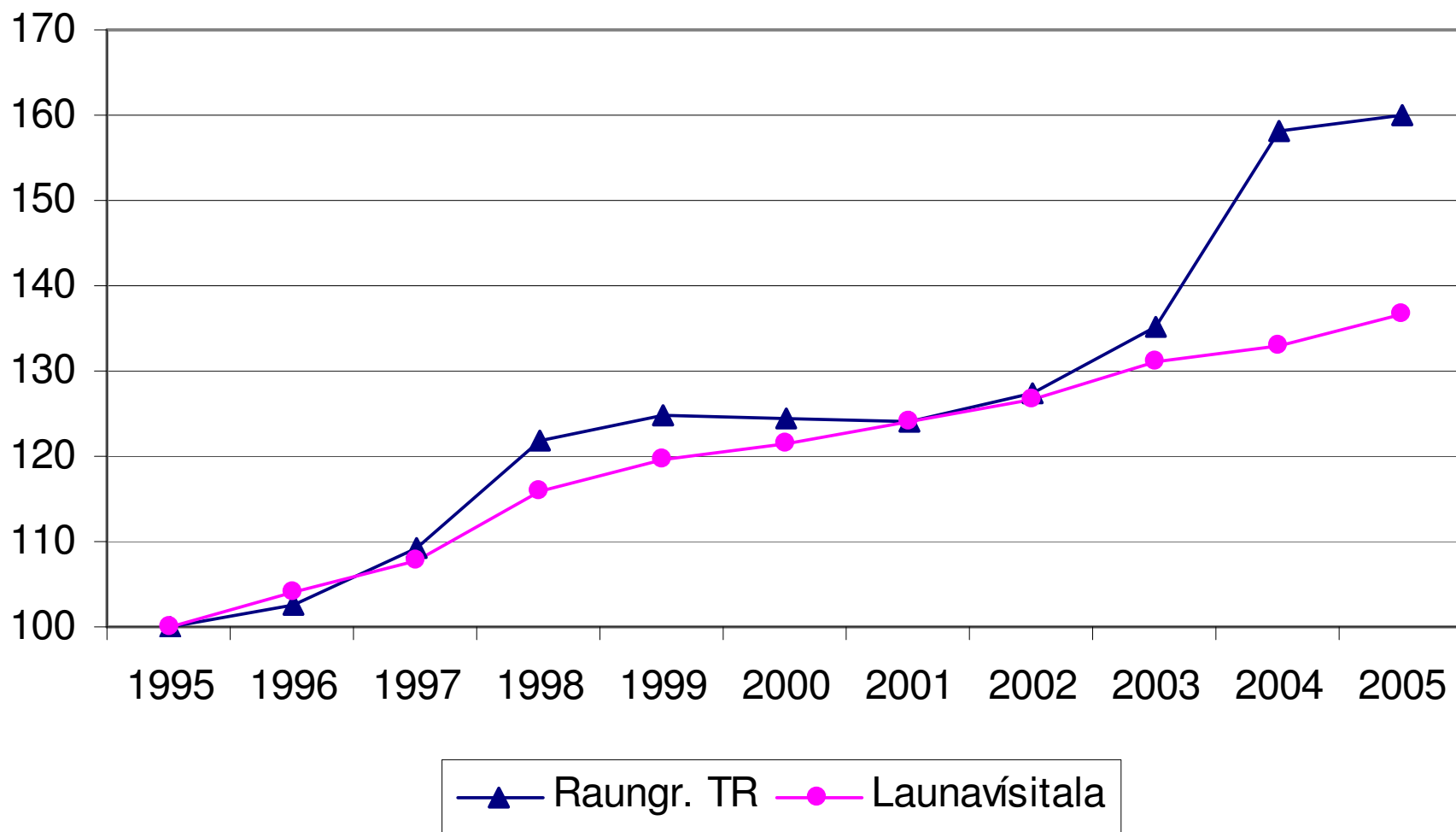

Hámarksbætur einhleyps öryrkja frá TR,
sem % meðaltekna allra framteljenda 16 ára og eldri
Bætt við 2004c: m.v. tölur um meðalgreiðslur TR

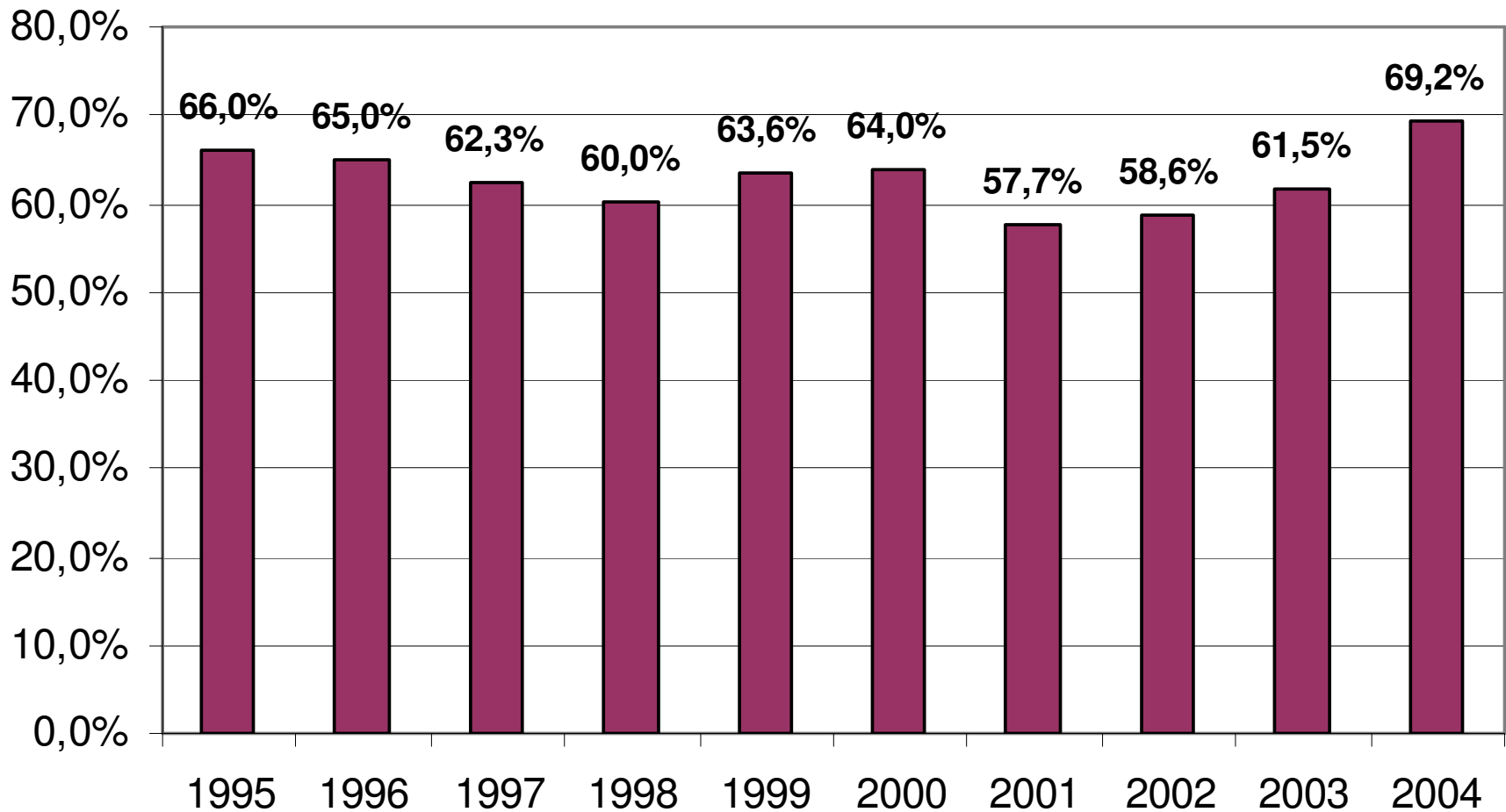
Kaupmáttur örorkulífeyrisgreiðslna á mann og kaupmáttur launavísitölu

Tölur ráðuneyta

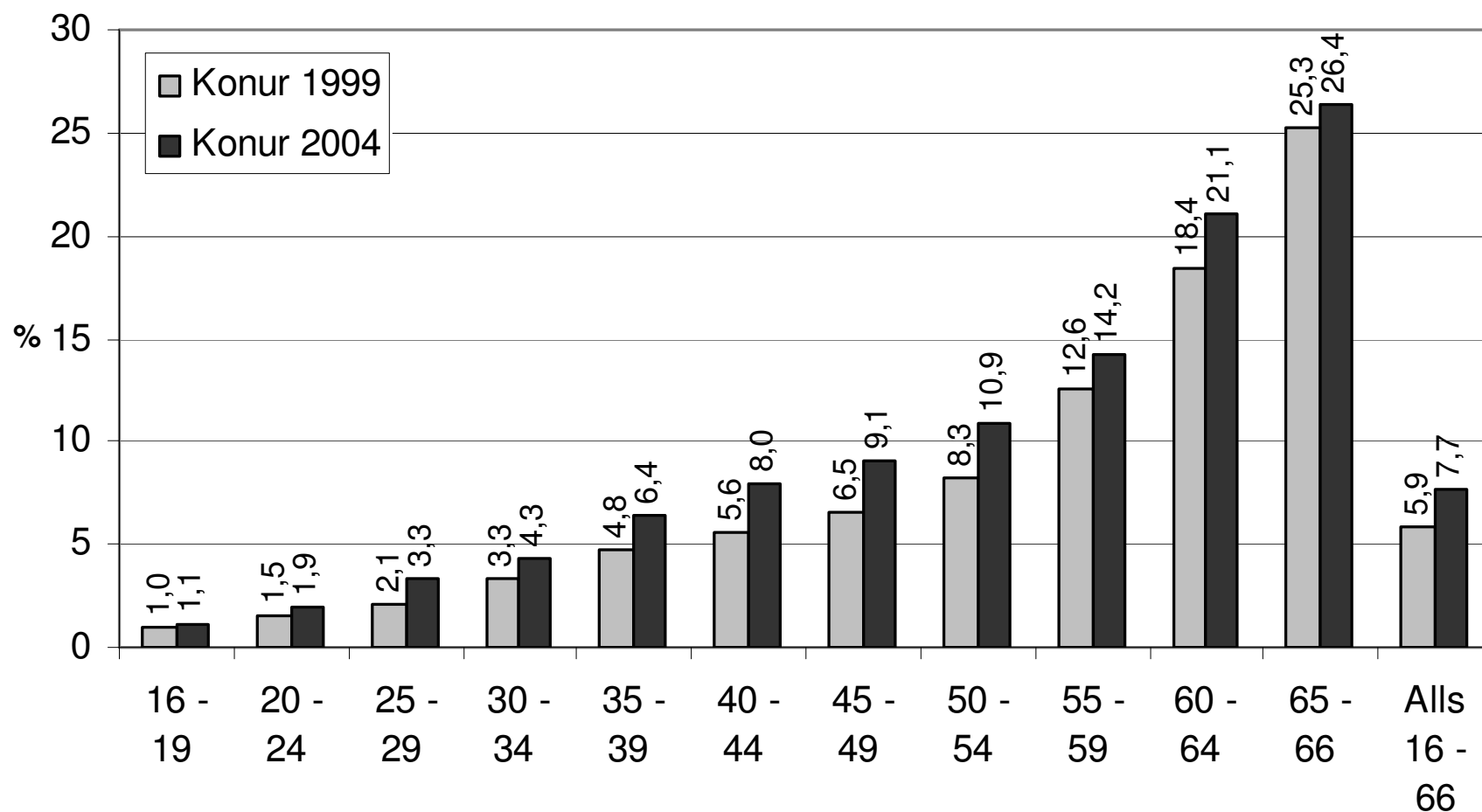

Örorkulífeyrisgreiðslur á mann sem % lágmarkslauna

Tölur ráðuneyta

Aldursskipting örorkulífeyrisþega 1999 og 2004 - Konur

Aldursskipting nýskráðra öryrkja 2000-2003 - Konur

16,2% öryrkja eru með meira en 20.000 kr. í aldurstengda uppbót 2004

